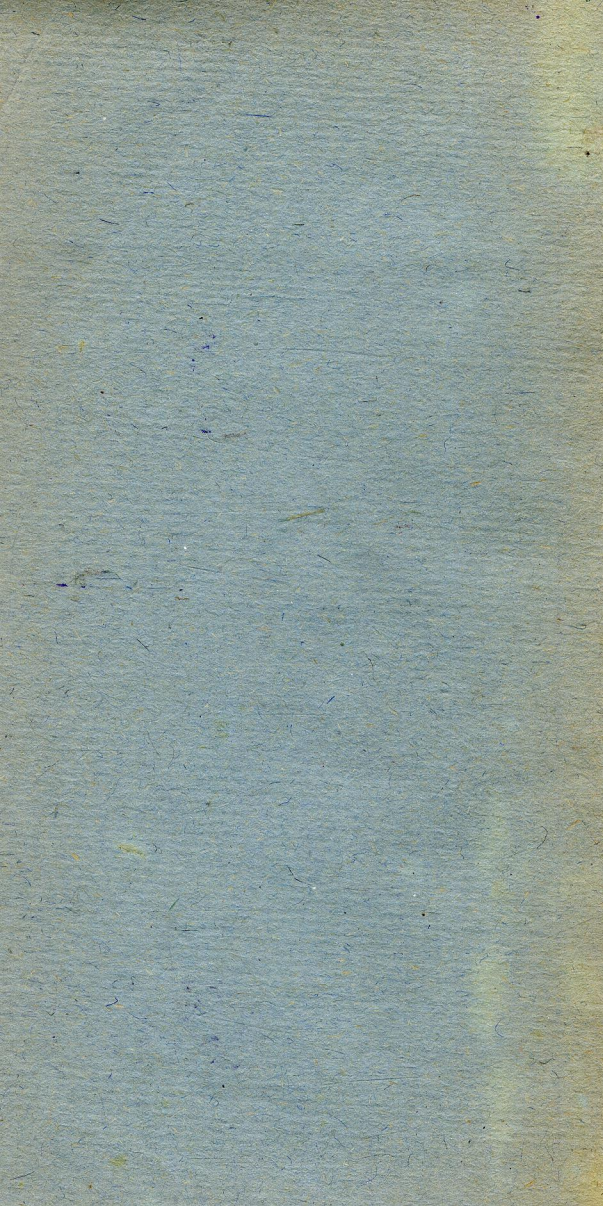

АСИЛЬ ДЗІКОВСЬКИЙ.

ГЕРБ
УКРАЇНИ

ВІДАННЯ АРТ. ГОРСТКИ І ПРЕСОВОЇ КВА-
ГИРИ У. С. С. В ПОЛІ. — ПІД РЕДАКЦІЄЮ
— — — МИКОЛИ ГОЛУБЦЯ. — — —

III.

ВАСИЛЬ ДЗІКОВСЬКИЙ.

La библиотека

ГЕРБ УКРАЇНИ

~~28108~~

Львівська бібліотека
28108

Львів. Бібліотека
• АН. УРСР

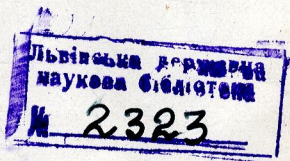
Л Ї В І В 1917.

З друкарні А. Гольдмана. Львів, Сикстуська 19.

Четареви У. С. С,

Дмитрови Кренжаловському

Автор.

Війна, згідно творення українського національного війська, видвигнула між іншими й справу українського гербу, та на жаль не порішила її, — але лишила в такому стані, як це було перед війною.

Як перед літами, так і тепер панує в сій справі великий хаос.

Ріжні інституції і представництва вживають офіційно і неофіційно різних гербів, і вважають їх загально-українськими гербами.

Навіть Українська Боева Управа — начальна репрезентація У. С. С. перед Європою — не рішилась до сеї пори на щось позитивного. Приймаючи за український герб льва, обертає його на всі можливі способи, раз в ліву, то знова в праву сторону, або і в обі сторони відразу. пр. на документах в праву, а на печатці в ліву сторону від глядача. — Таке саме і зі стрілецьким емблемом на шапки. На давнішій виданню лев звернений в праву, на сьогорічній вже в ліву сторону... І де тут порядок і геральдичний закон?... „Ой, нема в нас ладу...“ — можна сказати словами стрілецької пісні. А вже хто як хто, але У. С. С., як національне військо, повинно мати якусь

сталу відзнаку — емблем, який знаменував би його і крім зверхної форми (однострою) ріжнив від иньшого війська. Що більше... Боева Управа видає ще иньші відзнаки: „Не ридать, а добувають“, де зліплює два герби: льва і архангела і видає їх як герб України. — І чого тепер держатись, чи льва самого, чи льва і архангела звязати до купи, чи — як це на закордонній Україні — архангела?...

Нерішучість, яка була перед війною, такою лишилася й досі і виходить таке, що не знаємо чого держати ся.. Доходить до того, що коли оден Українець говорить чужинцеві, що українським гербом є лев, другий сварить ся з ним і переконує що лев і архангел!... І виходить лиш стид і наше убожество і нещучтво, бо чужинець переконуєсь, що ми не маємо гербу.

З огляду на це, що старша суспільність не зробила досі нічо в тій справі, ми Стрілці берем ся до діла і пропонуємо таке:

Місто льва, льва і архангела побіч себе, або тільки самого архангела приймаємо золотого архангела з галицьким львом на щиті,

Своє становище в тій справі мотивуємо тим, що коли вчені радять прийняти в герб — місто архангела Запорожця, бо він був гербом українського війська — Козацтва, ми, виходючи з того самого становища, радимо прийняти архангела з львом, бо самі таку комбінацію приймаємо.

Архангела приймаємо не лиш тому, що він з давен вживав ся на Україні і закордонці його прийняли, але тому, що це старинний український емблем, бо був на Вкраїні ще перед прилученем її до Литви.

А галицького льва додаємо йому на щиті — наче на охорону, — тому, що Галичина була заборолом і охороною українського життя і культури.

Злукою обох гербів єднаємо і вирівнуємо в ідеї це, — що розєднала історія.

Тепер, нїм розкажемо про наш проєкт, з'ясуємо в коротці історію українських гербів в старовину і в добу польського пановання, а опісля про герби козацькі і проби твореня гербу української держави. (Рис. 1.)

Почнемо з доби княжої.

Одинокі пам'ятки гербових знамен старо-української держави, які заховали ся до нинішньої днини — це геральдичні знаки на монетах київських володарів.

Найстаршим геральдичним знаком є так звана „трійця“ на монетах Володимира Великого (Рис. 2). Що означував цей знак годі щось певного сказати. На інших монетах Володимира Великого находить ся над середущим випуском „трійці“ малий хрестик. Найімовірніше був це знак самого князя.

Таку саму „трійцю“ найдено на відламках цегол в руїнах Десятинної церкви (Рис. 3).

Подібний дещо знак бачимо на монетах князя Святополка Володимировича. З одної сторони монети портрет

князя, з другої геральдичний знак, та вже трохи иньший від того що його бачимо на Володимирових монетах.

Рис. 2.

Рис. 3.

Отже маємо хрест сполучений зі знаком, який нагадує трон у профілю, получений з половиною трійці. В горі над тим знаком вирито хрестик, якого оба рамена закінчені маленькими кілочками. На иньших монетах того князя цей хрестик представлений подвійними кілочками.

Знова иньша „трійця“, яку бачимо на монетах Ярослава Мудрого, нагадує дуже трійцю, вживану в наших церквах. Середній випуск трійці завершений кілочком. З другого боку Ярославово-монети вибито місто князя образ сві Юрія. (Рис. 4).

Рис. 4.

Правдиві в цілім того слова значіню герби стрічаємо що-йно під кінець XIII. і з початком XIV. столітя і то в Галичині. — Тим гербом є первовзори га-

лицького гербу — льви на печатках галицьких князів.

До Галичини зайшов звичай уживати гербів зі заходу, з Німеччини. Під той час у всій західній Європі поширилось дуже вживане гербових знаків. Вживають левів, орлів, лицарів, грифів і много иньших звірів і птиць в різних видах і відмінах. Печатають ся тими знаками славні лицарські роди, володарі, де дальше кожне місто прибирає собі якусь гербову відзнаку. Врешті повстають герби країв і держав.

Галицькі князі прийняли льва з заходу, найімовірніше з Австрії, де лев був дуже популярним і залюбки вживаним німецьким лицарством.

Дуже можливе, що на українським ґрунті заціпили його наші лицарі, коли ходили воювати в Австрію. Та покищо це питання невияснене.

Маємо певні вістки, що під кінець XIII-го століття має галицьке боярство свої герби. Єпископи вживають на печатках образу Богородиці.

З гербів українських міст доховав ся до нинішньої днини герб міста Володимира Волинського, на печатці письма з 1324 року. Герб представляє св. Юрія на кони в хвилі, коли копієм приколєє смока. Кінь іде в ліву сторону. Цей образ св. Юрія повторюєсь на тій печатці — перший образ ми бачили на монеті Ярослава Мудрого, тільки там виглядав св. Юрій инакше.

Найдавніший взір гербу галицької України находимо на печатці князя Льва Даниловича. (Рис. 5). Так принайменше додумують ся вчені. В такий спосіб ця пе-

чять походилаб може навіть з 70-тих років XIII-того століття. (Данило вмер 1264 року).

Рис. 5.

Чи печатав ся цею печатю Лев не можемо на певно сказати. До наших часів не доховалась ні одна грамота князя Льва з цею печатю.

Зовсім певно печатають ся нею його внуки — князі Андрій і Лев, сини Юрія I-го.

Вони оба жили десь до 1320-тих років. Потім вмирають і на них кінвить ся мужеська лінія династії Романовичів.

До наших часів доховав ся відтиск цього гербу на печаті грамоти, яку вислали згадані князі до Великого Магістра Пруського Ордена дня 9-того серпня 1316. року.

На одній стороні цієї печаті бачимо лицаря в зброї і з відкритою головою. Лицаря зображено в постаті стоячій. В лівій руці держить обосічний меч, звернений вістрем в долину, правою оперся на щиті. Довкруги лицаря розкинено зорі, з лівого боку півмісяць.

Дуже можливо, що коли подібний образ находив ся на князівськім прапорі, то мав синє поле, значить небо, з жов-

тими або золотистими зірками і місяцем.

З другої сторони печаті вибито образ льва. Лев представлений в ході — стоїть на 4 ногах. З отвореної пащі вистає язик. Хвіст гладкий піднесений до гори. Лев звернений в праву сторону.

Зовсім иньшого льва стрічаємо на печатках князя Болеслава Троїденовича. Цей Болеслав походив з Мазовша (з Польщі) і був тітечним братом князів Андрія і Льва Романовичів. Засівши на столі українських галицьких князів (на галицький престіл покликали його 1325 р. бояри) — Болеслав прийняв православну віру і назвав ся Юрієм в честь свого діда Юрія.

Печать, якої вживав Юрій II-гий, є велика на 9 см. в промірі, заховалась в дуже добрім стані по нинішню днину. З одної сторони виритий портрет князя. Князь сидить на престолі. На голові має корону. В правій руці держить скипетр, ліва покладена на грудях. З другої сторони цієї печаті представлено лицаря на коні. (Рис. 6 і 7).

Рис. 6.

Рис. 7.

Лицар їде в ліву сторону. — В правиці держить спису з хоруговцею,

на лівій руці трикутний щит з львом. Лев звернений в ліву сторону спинає ся на скелю. Хвіст підібрав під себе. На поли довкола лицаря розкинені звізди. По землі, куда ступає кінь, ростуть цвіти. — З цієї сторони, де портрет князя, написано латинською мовою: *S. Domini Georgi regis rusie* — т. зн.: печать пана Георгія короля Руси; з другої, де представлено лицаря на кони, написано: *S. Domini Georgi ducis ladimerie*, — значить: Печать пана Георгія, вождя Володимирії.

Історики приписують цю печать не Юрієви II-гому, а його дідови Юрієви I-му, внукови Данила. Цей князь підніс і скріпив слабу галицько-волинську державу. Був добрий і лагідний правитель, нарід любив його. За панування того князя був спокій і добробут в Галичині. — Юрій називав себе „королем Руси“, значить титул свого діда вважає дідичною власністю роду.

О скільки згадана печать приналежить йому, а не Юрієви II-му, то тоді його печать є мало що молодша від печаті його батька Льва Даниловича.

Знова, колиб печать, яку приписують Львови Даниловичови, не була його, але його внуків, то тоді печать Юрія I. є найстаршою з усіх відомих досі галицьких печатей.

В ту саму сторону, це є в ліво, є звернений лев на печаті князя Володислава Опольського (Рис. 8.), останнього володаря галицької України. Князь — поважний старець, сидить на троні. На голові має колпак, в правиці держить меч вістрем до гори. — З лівої сторони герб

з орлом, з правої лев. Лев стоїть на задніх ногах і без жадної підпори. Хвіст піднесений до гори в виді китиці. Зі спідної сторони хвоста вистає чотири випуски в виді пер. Довкруги лицаря латинська напись: „Володислав з божої ласки Опольський велюньський і Руської землі дідичний володар“.

Того самого льва стрічаємо на його монетах, а пізніше на монетах битих Казимиром польським і Людвигом угорським для Галичини.

Як бачимо, найдавніщі герби галицько-волинських володарів мають левів звернених в противні сторони. — Одні в праву, другі в ліву сторону.

Стільки булоб про левів на державних печатах галицької України.

Трохи пізніше ми стрічаємо на всім просторі українських а навіть великоруських земель багато родових і краєвих гербів з відзнакою льва. Лев приймає різні види і форми. На одних гербах є звернений в праву, на других в ліву сторону. На інших бачимо голови левів з отвореними пащами, з яких бухає полум'я, то знова пів-левів стоячих за муром, або перетятих поздовш і таке иньше.

З важніщих згадаємо герб міста Львова з 1353 р. — Лев звернений в ліво і йде по скалі. Хвіст гладкий піднесений в гору. Голова без корони. Лев стоїть в брамі о трьох баштах.

Коли зайшла мова про місто Львів, то скажемо й про пізніщі види львівського гербу.

Герби міста Львова пізніщих польських часів бачимо на виданнях львів-

ського Успенського брацтва, приміром в „Адельфотесі“ — грецькій граматичі з 1591 року лев звернений в ліву сторону, стоїть в мійській брамі. Брама має три вежі. Двері брами залізні отворені на вні. Герб уміщений по середині картки: в горі і в низу надрукована книжною мовою похвала.

В иньшій книзі — книга Златоустого о священстві з року 1614 бачимо того самого льва побіч „вежі“ — гербу Ставропігіяльного Успенського брацтва. — До того гербу долучена також похвала львови.

Такого льва бачимо на богатях иньших стародруках тої доби. (Рис. 9.)

Рис. 8.

Рис. 9.

В рукописі під заголовком „Rola marszałkowska polska“, яка походить з початків другої половини XV-того століття, маємо три герби з львом, які знаменують галицьку Україну.

На першій таблиці тої „Ролі“ третій з ряду герб — це наш галицький лев, представлений так: на синім полі жовтий лев звернений в ліву сторону. Хвіст розбитий в китицю і піднесений

в гору. Спинає ся на сіру скалу. Підпису нема.

На другій таблиці є такий сам лев, але без скали і з короною на голові.

На третій є: в синім полі жовтий лев з короною на голові. Лев звернений в ліво, стоїть на задніх ногах, але без підставки. Після Пекосїнського має це бути герб „Леварт“ — панів Фірлеїв Левартів. Під гербом підпис: *Ich de Nowa Czerse*. Пекосїнський транскрибує цю назву на Нова Церква.

З Хроніки Собору Констанцького Райхенталя дізнаєм ся про кілька незаних нам гербів українських князів або вельмож. І так герб князя Павла з правої Руси (*von rechten Reussen*) представлений так: білий півлев звернений в право. Коло льва червоне полум'я. Поле гербу синє.

Інший герб: Щит поділений на півперек на два поля. На горішнім жовтім синій лев звернений в право, на долішнім синім жовтий лев звернений в ліво. Це має бути герб якогось Родура (може Федора), князя Смоленського в Червоній Русі (*Herzog Rodur Schmolenezgei in rotten Reussen*).

З польських часів маємо взір нашого льва — герб української провінції — так званого Руського воєводства. Герб представляє льва з короною на голові — знак, що земля, яку заступає, була колись королівством. Лев звернений в право і спинає ся на скалу. Хвіст голий закінчений китицею. Лев золотий на синім полі.

Жидачівська земля дістала в часі коронації короля Яна III-го в р. 1676

герб з трьома левиками, зверненими в ліву сторону. Левики жовті стоять один на другім. Поле гербу синє.

З новіших гербових знаків, на яких були льви, заховались до нині дві козацькі печати самарської паланки. І так на одній печаті з 1750 р. (Рис. 10) бачимо льва зверненого в право. Лев стоїть на трьох ногах; передньою правою доторкаєсь списи з хоруговцею. Над львом корона. Хвіст гладкий зикручений в гору в виді букви „Г“.

Друга печать тої-ж паланки з року 1770. (Рис. 11.) представляє льва, але вже в иньшій виді.

Рис. 10.

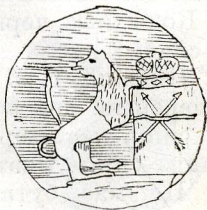

Рис. 11.

Лев звернений в право, спираєсь передніми лапами на підставку. Голову звернув в ліву сторону. З пащі вистає язик. Хвіст закручений і піднесений в гору. На підставці, на яку спираєсь, лежить корона. З боку підставки дві перехрестні стріли — звернені вістрем у гору і лук.

Герб галицької України („льва“) відновлено в найновіших часах української історії. В перше появил ся новітний галицький герб в часописі : „Зоря Галиць-

ка“ в числі з 27-го червня 1848 року. — Лев звернений в право, спинаєсь на скалу. На голові королівська корона. Хвіст піднесений в гору. Лев жовтий, згідно золотий на синім полі.

Такого льва вживають українські військові організації (українська гвардія) на своїх прапорах в війні 1848 р., а Олександр Барвінський подає його в своїй короткій історії Руси. — (Ілюстрована історія Руси водъ найдавнішніх до нинішніх часовъ. Львовъ 1890 р.)

З иньших гербів вживаних на Україні знаємо кілька завдяки хронікареви Райхенталеви, який в описі собору констанцького р. 1414—18 вичисляє герби присутних на соборі Українців.

І так: В червонім полі жовтий хрест геральдичний. Пекосінський думає, що це герб Волиня.

На синім полі жовте (може золоте) сонце з промінням — мабуть герб Поділя

На чорнім полі жовтий лев з рогом на голові, звернений в праву сторону. Це має бути герб якогось Вільдипольда, князя Серазії, положеної між Грецією і Литвою.

Иньший герб, який представляє Червону Русь (von roten Reussen), виглядає так: Щит перерізаний на півперек на 2 поля. На горішнім полі три хрести, на долішнім чорнім полі жовтий двоголовий пів-орел.

Ще иньший герб: Щит поділений на вхрест на 4 поля. Два поля перше і четверте є червоні; на них білий хрест геральдичний. Поля друге і трєте є сині. На них жовтий пів лев (частина зад-

ня). На леві сидить білий орел і клює його дзюбом. Це має бути герб Федора князя Білої Руси і пана Смоленська (Herzog von weissen Reussen und Herr zu Schmolenczgi).

Що найважніше в тій хроніці находимо згадку про Архангела. Архангел є білий, крилатий і звернений в право. Довкруги нього синє поле.

Райхенталь пише, що це герб якогось князя чи пана іменем „Brango ex Cernisia“ або „aus Cernye“ або „aus Cernia“. Наведені назви неясні і не мож з них чогось певного догадатись.

А що в пізніших польських часах стрічаємо Архангела в Київщині, не помились, коли скажемо, що згаданий герб належав до якогось київського князя і був гербом Київщини.

Виходить, що ще перед прилученем Київщини до Литви (1470 р.), по смерті послідного київського князя Семена Олександровича мала київська Україна свій герб — Архангела, якого щойно пізніше (1569 р.) перемінили Поляки на свій лад, — отже Архангела лишили білим, а синє поле змінили на червоне. До того з бічної постави змінили його в головну. В праву руку дали йому меч спущений покійрно в долину, в ліву похву. Мечі і похва перехрещують ся. Крила розіпняті.

Таким бачимо Архангела на гербі київського воєводства. З другої сторони гербу київського воєводства маємо чорного медведя на білім полі. Медвідь звернений в право. Стоїть на 3 ногах, четверта піднесена в гору.

В старо-українських пам'ятниках не находимо печаток зі св. Михайлом. За те знаємо, що на княжій Україні почитано дуже Архистратига Михайла. — В Києві має Михайло свої церкви. Найславнішою з київських церков був золототерхый михайлівський собор.

До нашого часу доховав ся стариний образ Михайла на мальовилах ікон.

На одній старій київській іконі бачимо його як лицаря в збруї (Рис. 12). В правій руці держить огненний меч, вістрем до гори, в лівій має щит, кругом голови ореоля, крила трошки розхилені, спущені до долу.

В київськiм Антологіоні з 1619. року бачимо иньшу подобу Михайла. Тут він в ризах, руки піднесені як до молитви. Над головою ореоля. В горі напись: Архангелъ Михаилъ.

Не менше почитали св. Михайла в козацькій добі. Між козацькими прапорами бачимо прапор з образом св. Михайла. Св. Михайло їде на кони і копієм проколює смока. Ся хоругов була у великім поважаню в козацькiм війську і її несено зараз за прапором гетьманським.

Можна сказати, що в часах Хмельницького прапором всего українського війська був власне прапор з арх. Михайлом.

В 18-тiм століттю бачимо новий герб Київщини. — Також Архангел, але вже не той польський зі спущеним мечем, але такий, як його колись малювали. В правій руці держить меч, в лівій щит. Поле гербу синє.

Архангелом печаталось в польських часах ще й иньше воєводство, — а то Новогородське на Литві. Ангел на тім гербі є чорний на червонім полі. Крила розіпняті. Одна рука спущена в долину, другою підпирає ся... Крім ангела має то воєводство ще й другий герб: литовську погоню.

З иньших гербів вживаних на Україні згадаємо ще св. Юрія. Юрій, як вже знаємо, був гербом Володимира Волинського.

В польських часах находимо і його на гербах українських, пізніше ополячених вельмож українських.

Герб цей входить в склад російського гербу.

На козацькій Україні задержалась традиція св. Юрія аж до часів гетьмана Виговського і твореня української держави з'єднаної гадяцькою унією з Польщею (6. вересня 1658 р.).

Тоді й придумувано в Польщі над гербом українського коронного краю і гербом самого Виговського.

Про герб майбутньої української держави скажемо пізніше; тут спинимося над ново-скомбінованим гербом гетьмана, наданим йому за заслуги для Р. П. польської.

Отже до старинного гербу Виговських „Абданк“ — „herb królestwa polskiego orla białego w polu purpurowym przydajemy“ — говорить ся в надавчій грамоті. — Крім того додано до гербової комбінації: „herb książąt ruskich t. j. gusierza na koniu siedzącego, smoka bijącego. Trzeci herb lwa złotego w polu zielonem miecz dobyty

w łapach trzymającego do dawnego tytułu: Lwoserce Wyhowski przypisujemy.“

A за це — „іż tenże Jan Wyhowski tytuł szlachecki polski nad wszystkie inne tytuły najzaczniejszym poczyta, dla tego osobliwy herb książąt litewskich Pogonia in campo candido seu albo onemu przydajemy, a herb jego starożytny Abdank we środku tych pomienionych czterech herbów zostawać ma“.

Тільки знаємо про герби вживані на Україні в старинну та польську добу.

Тепер перейдемо до тих, що їх установила на Вкраїні Польща, і які існували в нас аж до розбору польської держави.

За польських часів ділилась українська земля на воєводства, а воєводства на повіти і землі. Кожде воєводство і майже кожда земля мала свій герб. — Майже всі герби воєводств і земель, за виїмком кількох були польського походження.

Руське воєводство, себто нинішня Галичина, ділила ся на 6 земель: львівську, перемиську, сяніцьку, галицьку, холмську і жидачівську. Кожда земля мала окремий герб.

Руське воєводство мало за герб льва. Про цей герб ми вже говорили. Про львівський і жидачівський герби була також мова.

Перемиська земля ділила ся на два повіти: перемиський і переворський і в гербі мала золотого орла з короною на синім полі.

Сяніччина печаталась тим самим гербом.

Галицька земля ділилась також на два повіти: галицький і теребовельський. За герб мала чорну кавку з золотою короною на голові і піднесеними до лету крилами. Кавка була звернена в право. Поле біле.

Холмщина складалась з повіту холмського і красноставського. Гербом тої землі був білий медвідь між 3 деревами в зеленім полі. Медвідь йшов в ліву сторону. Поле гербу зелене.

Друге українське воєводство то було волинське, а ділило ся на три новіти: Луцький, Володимирський і Кременецький. Гербом того воєводства був білий хрест на червонім полі. В 1585 р. додано до хреста польського орла.

Подільське воєводство було третє в числі українських воєводств польського королівства. — Складалось з повітів Камінецького і Латишівського. Печаталось гербом, на котрім було розмальоване золоте сонце з проміннем. Поле гербу було біле. Цей герб поруч галицького льва один з найстарших гербів українських земель. Про нього згадує вже Райхенталь в своїх хроніках, тільки в нього представленє гербу вірніше: жовте сонце з проміннем на синім полі.

Белзьке воєводство складалось з 3 повітів: белзького, грабовецького і городельського і буської землі.

Гербом того воєводства був білий гриф з золотою короною звернений в праву сторону. Гриф має піднесені лапи і крила розпущені до лету. Поле червоне.

На Підляське воєводство, п'яте, складало ся три землі: Дорогичинська, мель-

ницька і більська. Герб сього воєводства з одної сторони польський орел, з другої литовська погоня.

Брацлавське воєводство печаталось таким гербом як волинське, тільки з тою ріжницею, що місто орла мало півмісяць в середині білого хреста. Поле мало червоне. То воєводство ділило ся на 2 повіти: брацлавський і винницький.

Про київське воєводство ми говорили на иньшій місци. Додамо, що за Польщі складалось з 3 повітів: київського, житомирського і овруцького.

Чернигівщина, найпізніше прилучена до Польщі, зістала воєводством в 1635 році. — Обіймала повіти чернигівський і новгородський. Польща надала їй на герб — білого двоголового орла з короною на голові, піднесеними крилами і розпущеними ногами.

Такий був би огляд гербів українських провінцій в Польщі. Майже всі вони за виїмком гербів галицького, київського і подільського воєводств накинени і видумані Польщею. Ми згадували їх для доповнення і заокруглення гербів укр. земель, без огляду на се, чи вони питомі українські чи накинени. Воно цікаве, ще й тим, що між козацькими прапорами було багато з гербами тих воєводств, отже й мати-мем понятє які знаки мали козаки на своїх прапорах.

З повстанєм козаччини являє ся на Україні козацький герб: лицар представлений в ході, звернений в ліво скіс. Вбраний в козацьку шапку, жупан і при боці меч, на правім рамени кріс. Цего лицаря стрічаємо на козацьких печатах вже в початках XVI. століття, пізніше

бачимо його на печаті гетьмана Б. Хмельницького — з написю: Печать войска єго королевської милости запорозького (Рис. 13.).

Рис. 12.

Рис. 13.

Пізніще виступає він з незначними відмінами через цілий час козацької історії на гетьманських, полкових і областних печатях, а іноді й на прапорах.

В творі „Вірші на смерть Сагайдачного“ з 1622 року (Віршѣ на жалосний погребѣ задного Рицера Петра Конашевича Сагайдачного, Гетьмана Войска Ёго Корол. Милости запорозького, з литонимъ презѣ Пнока Касіяна Саковича). Маємо малюнок козацького гербу з історією і похвалою гербу (Рис. 14.).

На гербі представлений козак в тій самій формі, що й давніший, але краще викінчений.

Печать чорноморського війська представляє лицаря в чоловічій поставі. Лицар має при боці шаблю, в лівій руці прапор з хрестом, в правій кріс. Напись: Печать коша войска вернихъ казаковъ черноморскихъ.

На прапорі Домонтовської сотні (з 1762 року) бачимо лицаря подібного до того що на старинних козацьких печатях.

На иньших козацьких печатях стрічаємо левів, — про них була вже мова — коний, оленів, зброю, геральдичні знаки, птиці, зорі і т. д. Пізніше, коли Козаки переходять за Дунай — турецькі написі.

Рис. 14.

З козацької доби слід згадати дві печати з гербами задуманої української держави, а то ще один герб з часів Виговського і герб з часів Мазепи.

Герб Князівства Руського (Українського) представлений на тій печаті так: В малім щиті орел з буквою „W“ по середині тулова, потому орнамент, в горі на орнаменті корона, а над нею голуб в леті з оливною галузкою — вістун ом згоди. — Напись: „Іванъ Виговски Києвски Воєвода генералъ Києвски гетьманъ Кназтва руского староста чигринський.“

На проєктованім княжім гербі Мазепи бачимо геральдичний знак з півмісяцем з одної, а зорею з другої сто-

рони. Над знаком трикутник і квадрат. Над тими знаками князівська корона. — Герб розмальований на полі, представленим у виді багрянниці. На верху багрянниці друга корона з одним хрестом по середині.

Такий був би огляд старих українських гербів, гербів держави, війська, земель, міст і родів.

Тепер перейдемо до найновіщих гербів, вживаних до нинішньої днини.

В 50-тих роках минулого століття починають в галицькій Україні вживати льва, і цей звичай додержався до нині.

Про це коли і при якій нагоді ввійшов новий лев в життя — була мова деінде.

Тут додамо, що цей галицький герб дуже поширився і можна сказати закорінив ся в крові Галичан.

В часах народовецького руху і живіщих зносин з закордонною Україною, виступає у нас другий герб — „Архангел“ — символ закордонної України. — На жаль ті що вводили його в життя не постарались о його націоналізацію і ввели таким, яким лишила його Польща, — в польській редакції.

Отже ще раз скажемо: Білий Архангел зі спущеним мечем в одній, а піхвою в другій руці. Крила має розпущені піднесені в гору, тло червоне.

Наша суспільність йдучи на стрічу злуці розєднаної вітчизни, прийняла його без застережень і ввела в життя — і цей звичай трівав й досі. Оба герби представляють на двох окремих щитах, що дуже влучно, — але не бажано — нага-

дує розбиту кордонами Україну. В верху над обома щитами корона.

Всякі проби зміни того дуалістичного гербу на иньший, приміром замість архангела дати Козака або виключно льва, не повелись, мимо усильних змагань декотрих наших учених.

Найголовнішим аргументом проти Архангела було, що він є польською видумкою і не сягає поза 1569 рік. Тимчасом по історії Райхенталя, мали його українські князі на соборі в Констанції, — отже майже три століття раньше перед появою так званого польського Архангела. Дуже можливе, властиво певне, що цей польський Архангел перероблений з того старого і примінений до потреб польської державности.

Коли справа так представляє ся, то час привернути Архангелови належне йому місце, а тим самим відпадає проєкт змінити його Запорожцем або й зовсім усунути з гербу.

Треба тільки скинути накинений Польщею шаблон і дати стару українську подобу, а мати-мем герб гарний, ненаслідуваний, герб якого не має ні один нарід Європи...

І це питанє розв'язує дуже влучно Стрілецтво і в місце двох гербів: льва обертаного на всі сторони і Архангела в польській ноші — дає один герб, герб соборної України,

Тільки треба-б, щоби українська суспільність відгукнула ся прихильно на цей твір, що зродив ся в крові серед гуку гармат і брязку зброї і прийняла його як знамено

мостійної України.

Ідея сотворити загально-українське знамено зродила ся в зимі 1915—16 в часі постою над Стрипою. Можливо, що з самого початку не йшло так о все-український герб, як о стрілецьку відзнаку, яка би віддала вірно образ стрілецького ідеалу — самостійну Україну. Але згодом думка виготовити стрілецький емблем переходить в думку сотворити загально-український герб, — і ся гадка знаходить признанє і симпатію в Стрілецтві.

Працею около виготовлення гербу зайнялась тодішна пресова кватира Укр. Січових Стрілців в полі — і по якімсь часі виготовила взорець укр. гербу, проєкту четаря І. Іванця.

Цей перший оригінал десь затратив ся. Маємо лише другий образ — копію.

Герб на тій копії представлений так: На щиті у виді трикутника зі стятими верхами змальований Архангел. Архангел стоїть на верху гори, краски темного фіолету. Голова піднесена до гори і в ореолі. На грудях золотий панцир, під панцирем багряна одіж. Крила золоті і розпущені на боки. В правиці держить срібний меч, в лівій руці щит. На щиті лев в червонім полі спинає ся по золотій скалі. За горою сходяче сонце з промінем. В долині на горі напись „У. С. С. 1914—15“.

Очевидно, що проєкт не був виключно твором Іванця, але його творила ціла горстка, а Іванець інтуїцією артиста надав проєктові видиму статъ і скристалізовану ідею нерелив на папір.

З інших тогочасних проєктів слід згадати проєкти Ю. Буцманюка і О. Куриласа.

Проєкт Буцманюка видала Б. У. окремою відбиткою на переписних видівках. Образ представляє Архангела в народній ноші, з розпущеним волосем і мечем піднесеним вгору. Стоїть за щитом, на яким розмальовано жовто-золотого льва. Лев в синім полі звернений в ліво. Поле гербу червоне. Довкола напись: За волю України 1914. У. С. С.

Оригінал знаходить ся в канцелярії Б. У, у Відни.

Проєкт О. Куриласа: Ангел в лицарській зброї і в бігу. Голова відкрита, в ореолі. В правій руці держить меч, піднесений до удару. На лівій щит з львом. Оригінал знаходить ся в канцелярії вишкільної групи У. С. С.

Але після того справа проволікла ся на час і припинилась аж до весни.

З весною починаєть ся на ново праця около поліпшення і удосконалення гербу. — В червні 1916 року Левко Лепкий рисує верб проєкту Іванця і видає як стрілецьку відзнаку.

Рисунок був добрий, а виконанє невірне. Місто проміння сходячого сонця ритівник дав полумя і зробив за малу голову у Архангела, деформуючи тим чином ціле лице. Мимо тих хиб Стрілці купують радо сю відзнаку і в короткім часі приймають її за свій емблем — емблем українського війська.

В тім самім часі малює Іванець новий проєкт гербу для української жіночої громади на стрілецький прапор. Ро-

бота трівала кілька тижнів і з кінцем липня була скінчена.

Образ віддано Жіночій Громаді у Львові, де він певно переховується й досі.

Герб України на стріл. прапорі представлено як слід:

„Архангел Геній України — це ідея великого діла визволення, ідея яка зродилася в крові і в крові кує будучність народу. Кров тота через діло — срібло — переходить в золото. По золотім панцирі вбраний черес, на руці рукавиця, з під панциря вистаєть сіткова сорочка.

Голова Архангела піднесена до гори, бистрі очі дивлять ся в далекий простір, у всесвіт і здаєть ся, що читають у великих всесвітніх тайнах долю України. Голова ненакрита, волося розпущене. Кругом голови ореоля. Крила могуті, піднесені до лету.

Правицею підносить срібний меч, в лівій держить щит. На щиті лев з золотою короною на голові — знаком колишньої самостійної української держави.

Скала, на якій стоїть Архангел представляє верхи Карпат. В думці артиста вона крівава, як кроваві зі стрілецької крові гори, значить гора повинна мати краску кровавої ржі. Галузка калини, що вєть ся по горі, це символ народної поезії, яка співати-ме про історію наших днів, про славу українського жовніра і його бій за волю. Прапор — поле Архангела синє.

На відворотній стороні прапора дубовий вінок, символ слави — а в нїм:

„У. С. С. 1914“. Краєм поля розкинено ланцюх квіток.

Архангел Михайло — представлений на прапорі, це символ відроджуючої ся України, тої України, що у великій світовій пожежі добуває меч і виступає в бій за волю, долю і будучність.

В останніх часах виринула наново справа українського гербу, а то через нехіть деяких людей до Архангела, який — мовляв — не годить ся на герб України, бо він святий.

Це твердженє ще слабше від того, що св. Михайло польська видумка і не варте навіть дискусії.

Проте, щоби раз на все усталити форму і дефініцію укр. гербу, рішив офіційський збір У. С. С. зійти ся на нараду і там ще раз передискутувати і порішити справу, а артисти мали предложити нові проєкти.

Сходин в справі укр. гербу було 6, з того чотири найважливіші. Перші сходи ни відбули ся дня 29. XI. 1916, другі 1. XII. 1916, треті 3. XII. 1916, а четверті 14. XII. 1916 * ,

Підхор. Лепкий реферував історію укр. гербів післяріжних істориків наших і чужих.

Всі, без виїмку, згодили ся на Архангела. Живіща дискусія почала ся щойно над тим, як має держати меч чи

*) Членами пресової кватири були тоді: четар Іван Іванець, хорунжий Ром. Купчинський, хорунжий Мойсевич Теофіль, підхорунжий Лев Лепкий, підхорунжий Новіна-Розлучський, артист-маляр О. Курилас, стрілець В. Оробець, десятник Розумович і десятник Клим Васюта.

піднесений до удару, чи в вихідній поставі, як це змальовано на прапорі.

Прихильники за мечем знятим в гору мотивували свій погляд тим, що Архангел з піднесеним мечем виражає готовість до бою, меч спущений — капітуляцію.

Та тоді Архангел не був би в поставі спокійній, але в руху і цей рух псував би гармонію герба, бо герб повинен бути поважний і спокійний. По довшій дискусії згоджено ся на те, що Михайло має підносити меч і усталено дефініцію герба :

„Святий Михайло стоїть в чоловічій поставі на синім полі. Голова відкрита, в саяві. Архангел вбраний в золоту панцирну зброю. Правицею підносить срібний меч, в лівій руці щит. Крила золоті, розвинені до лету. На щиті золотий лев з короною, в синім полі. Лев звернений в право, спинає ся на скалу. Хвіст піднесений до гори. Поле на щиті синє“.*)

Що до иньших непринятих проєктів (нові проєкти Іванця, Лепкого, Сорохтея і Оробця), то рішено переховати їх і покористувати ся ними при видаванню стрілецьких відзнак, де не обобязують правила геральдичної точности.

Таким способом розвязало Стрілецтво питаннє українського гербу і дає укра-

*) В нарадах брали постійну участь: сотник Рожанковський, четар др. Білозор, четар др. Старосольський, осаул Панчак, четар Іванець, четар Цьокан, підхорунжий Лепкий, десятник Дзіковський. — Крім тих бували часом поручник Букшоватий, о. курат Пшепюрський, — та кількох иньших.

їнській суспільности новий герб відроджуючої ся України.

Архангел Геній України виступає до бою. На щиті має галицького льва, символ української державности, герб провінції, що в найприкріщій добі істнованя України була Піємонт і колискою нової української культури.

І булоби дуже пожаданим, щоби українська суспільність місто блудити манівцями і вживати ріжних непрактичних комбінацій, прийняла за герб всеї України герб, який прийняло Стрілецтво і так скріпило єдність

Великої Неньки —
України. *)

Писано в полі 13—24. III. 1917.

Ж Е Р Е Л А :

М. Грушевський: Історія України.

М. Грушевський; Культурно-національний рух.

Kasper Niesiecki: Herbarz polski.

Herold Polski: Najstarsza rola marszałkowska polska. Kraków, maj 1897.

Ів. Крип'якевич: Герб України.

С. Томашівський: Український національний герб. Неділя ч. 35. Рік II. 1912.

Негєральдик: В справі наших національних емблемів. Діло 1912. ч. 8195.

Б. Барвінський: Історичні причинки. Ч. 1. Львів 1908.

І. Крєвєцький: Проби організованя руських націон. гвардій в Галичині 1848—1849 рр. Львів 1913.

Piekosiński — Heraldyka Polska 1899.

Ks. Wojciecha Wijuka Kajetanowicza ś. p.: Herbarz Rycerstwa w. X. Litewskiego t. zw. Compendarium. Kraków. 1897.

*) З Протоколів Пресокої кватири У. С. С в полі. Протокол ч. 3. з дня 4. XII. 1916.

Здійснює Україну: „Stanisław Krzyżewski“ Ліпінського.

Акти Пресової Кватири У. С. С. в полі:

а) Малюнки і шкідливі.

б) Протоколи в справі гербів, шапок, одностроїв і т. д. (рукопись).

ВИДАННЯ АРТ. ГОРСТКИ І ПРЕСОВОЇ
КВАРТИРИ У. С. С. В ПОЛІ. — ПІД РЕ-
- ДАКЦІЄЮ МИКОЛИ ГОЛУБЦЯ. -

I.

СТРІЛЕЦЬНИЙ-АЛЬМАНАХ
ТИМ, ЩО ВПАЛИ

ЦІНА 7 КОР.

— ЗАМОВЛЯТИ В РЕДАКЦІЇ: ЛЬВІВ, —
— — — — КУРКОВА Ч. П. — — — —

ГЕРГАРТ ГАВТПМАН.

ЗАТОПЛЕНИЙ ДЗВІН

НІМ. ДРАМА-КАЗКА

ПЕРЕКЛАВ

МИКОЛА ГОЛУБЕЦЬ

ЦІНА 2 К.

ЗАМОВЛЯТИ В КНИГАРНІ НАУК. ТОВ.
ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ, РИНОК 10.

Хто ще не передплатив ілюстрації за
літературно-мистецької часопису.

„СВІТ“

нехай поспішить ся, бо наклад попередніх чисел вичерпується!

„СВІТ“

виходить що місячними випусками 16—32 сторін друку й містить українську і перекладну белетристику (поезії, новелі, повісті і драми), статі про мистецтво українське і чужостороннє, та описи боїв і подвигів українського Січового Війська.

**В КОЖНОМУ ЧИСЛІ БОГАТО
ГАРНИХ КАРТИН.**

Нові цілорічні передплатники дістануть усі дотеперішні числа „Світа“ та
**ЧОТИРИ КНИЖКОВІ ПРЕМІЇ
ДОДАТКИ!**

Передплата виносить в Австрії:

Річно (12 випусків) **14 К.** Піврічно (6 випусків) **8 К.**

Поодинокий випуск **1 К.**

В Німеччині та зайятих землях та сама ціна в марках, заглядно рублях.

Усі грошові посилки і письма просимо слати на адресу Редакції і Адміністрації „Світа“, Львів, Куркова 11.

(Lemberg — Kurkowagasse No. 11).

PA 2323 y